

idea

KAUFMANN GOETHE

IDEA SY 2011/11

KAUFMANN

Goethe

Çeviren
Aziz Yardımlı

idea • istanbul

İDEA CEP KİTAPLARI — 035

İdea Yayınevi

Şarap İskelesi Sk. 2/106-107 34425 Karaköy — İstanbul
iletisim@ideayayinevi.com / www.ideayayinevi.com

Bu çeviri için © AZİZ YARDIMLI 2011

© WALTER KAUFMANN

Discovering the Mind; Goethe

Kaufmann; Goethe

İDEA CEP KİTAPLARINDA ÜÇÜNCÜ BASKI 2011

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü

İdea Yayınevinin ön izni olmaksızın

yeniden üretilemez.

İDEA CEP KİTAPLARI DİZİSİ 035 / KÜLTÜR 1

SÜRELİ YAYIN

YAYININ ADI: Kaufmann; *Goethe*

YETKİ SAHİBİ / SORUMLU MÜDÜR: ALİYE ZEYNELOĞLU

YÖNETİM YERİ: İDEA YAYINEVİ

Şarap İskelesi Sk. 2/106-107 34425 Karaköy — İstanbul

YAYININ SÜRESİ: 30 GÜNDE BİR

BASKI: BAYRAK MATBAASI

Davutpaşa Cad. 14/2 34015 Topkapı — İstanbul

DAĞITIM: YAYSAT

Doğan Medya Tesisleri, Sanayi Mah. 1650. Sok., No 2

34517 Esenyurt — İstanbul

Printed in Türkiye

ISSN 2146-3492

İDEA SY 2011/11

İçindekiler

Önsöylem 7

1. *İlgilendiğim şey hem kendi anlıklarımızın hem de genel olarak insan anlığının bilgisi anlamında kendinin bilgisidir. “Anlığın” anlamı* ➤ 9
2. *Anlığın Keşfinde Niçin Böylesine Az İlerleme Yaptık? Goethe ve Kant* ➤ 10
3. *Üç Amaç* ➤ 13

I. Goethe ve Anlığın Keşfi

4. *Yirmi Birinde Goethe. “Tepeden turnağa Özerk”* ➤ 19
5. *Goethe'nin anlığın keşfine ilk büyük katkısı yeni bir özerklik modeli sağlamış olmasıdır* ➤ 21
6. *Goethe'nin sıkışık çoğunluğa yabancılaşması* ➤ 23
7. *Karakteri yoluyla insan düşüncesi üzerinde anlamlı bir etki* ➤ 27
8. *Goethe'nin anlığın keşfi üzerindeki etkisine ilişkin ikinci nokta. “İnsan edimleridir”* ➤ 29
9. *Goethe'nin anlığın keşfine en büyük katkısı, başka herkesten çok, anlığın nasıl yalnızca gelişim terimlerinde anlaşılabilceğini göstermesiydi* ➤ 31

10. *Hem yeni eleştiri hem de analitik felsefe bu gelişimsel yaklaşıma başkaldırıyor temsil ederler. Üç Mephistopheles alıntısı* ➤ 38
11. *Goethe'nin bilimi Newtoncu bilim ile eşitlemeyi yadsıması dördüncü büyük katkısını temsil eder* ➤ 40
12. *Goethe niçin öylesine duru olarak yazdı ve bilimi nasıl anlar. "Kemikleşme" ve "önsavlar"* ➤ 44
13. *Goethe matematiği değersizleştirme eğilimindeydi* ➤ 49
14. *Hegel ... Nietzsche, Freud, ve Jung Goethe'nin yaşam ve yapıtlarını özümstediler* ➤ 52
15. *Özet olarak, Goethe anlığın keşfine en azından dört belirleyici katkıda bulundu. Goethe'den derinden etkilenenler önlerinde açık üç yol buldular* ➤ 56

II. Etkiler: Herder, Lessing, Schiller, Fichte, Schopenhauer

16. *Herder* ➤ 63
17. *Lessing* ➤ 68
18. *Schiller* ➤ 71
19. *Fichte* ➤ 74
20. *Schopenhauer* ➤ 77

Önsöylem ➤➤➤

1 >>> Çok az kişi kendi anlığını bilir. Herkes olmasa da birçoğu onu bilmeyi ister. Daha da çoğu başkalarının anlığını bilmeyi ister. Ve felsefeciler ve ruhbilimciler uzun bir süredir insan anlığının genel olarak nasıl çalıştığını anlamayı düşlemişlerdir.

“Kendini bil!” buyrumu eski Yunanlılara dek gider, ve pekçok Yunanlı felsefeci ona anışturmada bulunmuştur. Ama bize dek ulaşan kanıtlar kendini bilmede çok büyük yüksekliklere eriştiklerini imlemekten uzaktır. Antikçağda bu konudaki en derin inceleme felsefeciler tarafından değil ama Sofokles tarafından yazıldı, ve onun *Oedipus Tyrannus* başlıklı trajedisi vurgulu bir dille kendini-bilmenin hemen hemen dayanılmaz bir işkence olabileceğini imler. Ödipus kim olduğunu ve gerçekte ona en yakın olanlarla nasıl ilişkili olduğunu bulmaya karar verir, ve bulduğunda umutsuzluğa düşer.

İlgilendiğim nokta hem kendi anlıklarımızın hem de genel olarak insan anlığının bilgisi olarak kendinin bilgisidir. Ve anlıktan söz ederken onu yürek ya da ruh ile karışıklık içinde almıyorum—anlığı *anlama yetisi* ile, ve yüreği ya da ruhu ise *duygu* ile bağlayanların yaptıkları-

nın tersine. “Anlığı” duygu ve anlama, us ve duygu, algı ve istenç, düşünce ve bilinçaltı için kapsayıcı bir terim olarak kullanıyorum.

En iyi sözlük ve ansiklopediler ile uyum içinde olan kullanımım beni anlığın varolduğu inancına Freud’un “ruh” terimini kullanmasının onu ruhlara duyulan bir inanca bağladığından daha çok bağlamaz. Pascal’ın “yüreğin kendi usları vardır” sözü bu usların gerçekten yürekte yerleşmiş olduğu gibi bir inancı gerektirmedi. “Yüreke,” “ruh” ve “anlığ” kendi gizemli ve anlaşılmaz görünen yanlarımızdan söz etmenin birer yoludur.

2>>>> Niçindir ki dış dünyanın bilgisini kazanmada çok daha başarılı olmuşken anlığı keşfetme uğraşında böylesine az ilerleme elde ettik? Uzak yıldızların ve bulutsuların davranışlarını denetliyor görünen yasalar bulduk; ama çok daha yakınımızda yatan ve ulaşabilmek için apaçık bir ayrıcalıktan yararlanıyor göründüğümüz insan anlığını anlamada eşit ölçüde başarılı olamadık.

En açık yanıt çok yakınlara dek anlığın felsefecilerin ve başka insanbilimcilerin alanı olmuş olduğu, ve insan bilimlerinin doğal bilimler, ve çok özel olarak gökbilim ve fizik ile karşılaştırıldığında kötü bir durumda olduklarıdır. 1979 Mart’ında bu kitabın tamamlanmasının hemen ardından Princeton’da Einstein’ın Yüzüncü Yılı Sempozyumuna katıldıktan, ve bunun arkasından bir tarihçinin denemesini sunduğu bir insanbilim seminerini izledikten sonra, bu yaygın duyguyu paylaşmadan edemedim. Ölçünlerdeki ayrım ürkütücüydü.

İnsanbilimleri ve doğal bilimler arasındaki korkunç eşitsizliğin yarattığı bu duygu yeni birşey değildir. Immanuel Kant 1787’de *An Usun Eleştirisi*’nin ikinci yayımına Önsözde yineleyerek “bir bilimin güvenilir yolu” sözlerini

kullandığı ve bunları ona felsefe alanındaki çalışmaların çoğunu nitelendiriyor görünen el yordamı ile karşı karşıya getirdiği zaman, bu duyguyu paylaşıyordu. Tam olarak yirmi yıl sonra, Hegel ilk kitabına [*Tinin Görüngübilimi*] önsözünde herşeyin felsefeyi bir bilim düzeyine yükseltmeye bağlı olduğunda belirtti.

Hem Kant hem de Hegel özel olarak anlığın keşfi ile ilgilendiler, ama ne yazık ki ortaya koydukları amaçlarına ulaşmayı başaramadılar. Niçin? Bunun büyük ölçüde yanlış bir bilim anlayışı ile çalışmış oldukları olgusuna bağlı olduğunu göstermeyi umuyorum. Bir sonuç olarak, hemen hemen Kant'ın yoldan temizlemiş oldukları denli zararlı modeller ürettiler. Birçok verimsiz kurguyu temizlemiş olmasından ötürü Kant'a borcumuz olağanüstü büyüktür, ve bir zamanlar genç Nietzsche'nin yayımlamayı hiç düşünmeden karalamış olduğu bir gözlem onun için de geçerlidir: "Büyük insanların yanlışları saygıya değerdir, çünkü küçük insanların gerçekliklerinden daha verimlidirler."¹ Herşeye karşın, birer yanlış oldukları olgusu ortadan kalkmaz, ve eğer kişi bir büyük düşünürün düşüncelerini eleştiriye dayanıp dayanamayacaklarını soracak denli ciddiye almıyorsa, ona çok az saygı göstermektedir.

Erdemlerine karşın, Kant birçok bakımdan büyük bir yıkımdı. Anlığın keşfinde yaptığımız ilerlemenin yetersizliği birçok yolda onun öldürücü etkisine bağlıdır. Büyük ve parlak bir insan olmuş olması eksiklikleri ile uzunlamasına uğraşmak için yeterli bir neden değildir. Bu tür antikacılık insanbilimlerinin bir yere ulaşmasını engelleyen ilençlerden biri değil midir? Uzun süre önce olmuş olanları durulaştırmak için bütünüyle gereksiz çabalar harcanır. Hemen daha olumlu bir yaklaşım ile başlamak çok daha iyi olmaz mı?

Tam olarak bunu yapacağım ve öyküme Platon ve

¹ *Werke*, I, s. 393.

Aristoteles'ten bu yana en büyük felsefeci olarak olmasa da yaygın olarak Almanya'nın en ünlü felsefeci si olarak görülen Kant ile değil, ama genel uyuşma göre Almanya'nın en büyük şairi olarak bilinen Goethe ile başlayacağım. Amacım anlığın keşfini ilerletmede Goethe'nin kendisinden önceki herkesten daha fazlasını yaptığını göstermek olacaktır. Anlatımında açık olacak ve onun başlıca katkıları olarak gördüğüm şeyleri ayrıntıları ile belirteceğim. Daha sonra Kant'a dönerek onu yalnızca çok uzun bir süre önce yaşamış ölü bir felsefeci olarak değil, ama tersine bugün bile oldukça diri olan düşünme yollarının olanaklı en iyi temsilcisi ve örneği olarak sunacağım.

Ona özgü olan ve şimdi özel bir önemleri olmayan hatalar üzerinde oyalanmayacağım. Üzerinde yoğunlaşacağımız başlıca eksiklikler bugün bile anlığın keşfini engellemeyi sürdürmektedir. Ve bunların tek bir anlıkta birarada nasıl var olduklarını, ve bu anlığın nasıl birçok bakımdan Goethe'nin anlığının tam karşısı olduğunu görmek yararlıdır. Burada önümüzde iki ideal tip vardır, ve eğer edimsel olarak varolmuş olmasalardı, onlarınkinden daha çarpıcı karşıt bir anlayışlar çiftini icad etmek belki de olanaksız olurdu.

Goethe ve Kant çağdaşlar ve aynı dilde yazdılar. Daha sağın konuşursak, ikisi de Almanca'da yazmalarına karşın aynı dilde yazmadılar. Kant yirmi beş yaş daha büyüktü, ama Goethe Kant'tan yıllar önce dünya çapında ün kazandı, ve çağdaşları birbirinden uzak bu iki model tarafından sıkıntılara düşürülmüşlerdir. Daha on sekizinci yüzyıl sonlanmadan önce, Goethe'nin yakın dostu olduğu gibi Kant'ın felsefesinin de ateşli bir hayranı olan büyük şair Friedrich Schiller uzlaşmaz olanları uzlaştırmaya çalıştı. Hegel'den Sartre'a başka pek çokları da değişik yollarda aynı şeyi yapmaya çalıştılar. Böylece Kant'ın yıkıcı etkisi hiçbir biçimde onun eksiksiz izleyicileri olanlara

sınırlı olmadı, ama şu ya da bu yolda onunla Goethe'yi uzlaştırmaya çalışan birçok önemli düşünürün çalışmasına da zarar verdi.

Bu açıkça anlaşılır anlaşılmaz, daha sonraki düşünürlerin çalışmalarındaki pekçok bulanıklık da aydınlatılır. Son iki yüzyılın düşünce tarihinin büyük bir bölümü açısından yeni ve daha iyi bir anlayışa götürmesi bu incelemenin ikincil yararlarından biri olacaktır. Ama başından sonuna dek hedefim olan amaç anlığın keşfine katkıda bulunmaktır.

3

Çok sayıda oldukça kavrayışlı insanın henüz verimsiz yaklaşımlara yakalanıyor ve herhangi bir yere götürmeksizin ormanda yiten yolları izliyor olması ölçüsünde, bu yaklaşımlarda belirli olarak neyin yanlış olduğunu göstermek yararlı olmalıdır. Bunların pek çok durumda iyi işlememiş olmaları biçimindeki yalın olgu direktmenin herşeye karşın kazançlı çıkabileceği olanağını geçersiz kılmaz. Bu yüzden ilkede neyin yanlış olduğunu göstermek özeldir. Daha açık ve daha somut olarak koyarsak, Kant'ın izlemiş olduğu yolların gerçekte modern bilimin utkularına götürmüş olan yollara nasıl bütünüyle karşıt olduğunu göstermek gerekir. Kant için bilim Newton bilimi iken, Goethe'nin kendini Newtoncu-olmayan bir bilime verdiğini söylemek belki de çok fazla düz gelebilir; ama bu zıtlığın kesinlikle herşeyi açıklamıyor olmasına karşın önemli olduğunu göreceğiz.

Yine Goethe ve Hegel tarafından ve daha sonra Nietzsche ve Freud tarafından yapılan büyük katkıları tek bir tablonun parçası olarak görmekle de anlığın keşfi ilerletilebilir. Akademisyenler öylesine özelleşmişlerdir ki, bu insanlardan biri üzerine uzman olanların seyrek olarak ötekilerini de iyi bildikleri görülür. Bu yüzden

kavrayışlarının birbirini nasıl bütünlediğini göstermek yararlı olacaktır.

Son olarak, bu insanların düşünceleri kişisel kafa yapılarına bütünüyle ilgisiz değildir. Bu ilişkinin doğası nazik bir sorundur. Uzun bir süredir, felsefeciler yalnızca onu bütününde incelemekten çekinmekle kalmadılar, ama edimsel olarak ona yönelik en küçük bir ilgiyi bile bir aldatmaca olarak damgaladılar. Bu yolda araştırmacı anlığa sınırlar getirdiler. Bu tabuyu çiğnemeye yönelik ilk girişimlerden kimileri oldukça kaba ve aydınlıktan yoksun olmuştur; ama sorunun önemi çok büyüktür. Niçin insan anlığı üzerine çalışan öğrenciler yalnızca sinirceli ya da hasta insanlar ile, ya da sıradan insanların sıradan algıları ile ilgilenirler, ve büyük felsefecilerin, ruhbilimcilerin ve şairlerin anlıkları ile ilgilenmesinler? Kant ve C. G. Jung'un ya da Martin Heidegger ve Martin Buber'in kendi kuramları ile ilişkilerini incelememiz gerekir.

Tam bunu yerine getirme girişiminde, birşeyin aslında “şundan ya da bundan başka birşey olmadığını” ileri sürme tutumu olarak anladığım indirgemecilikten uzak duracağım. Bu üçlünün son bölümünde Jung'un 28 Şubat 1943 tarihinde yazdığı ve şu sözleri içeren bir mektubunu irdelemek için fırsat bulacağız: “Geleceğin eleştirel felsefesinde ‘Felsefenin Psikopatolojisi’ üzerine bir bölüm olacaktır.” Daha sonra da istemeyi sürdürdüğü şey nasıl değişik felsefelerin onun sözleriyle sinirce belirtilerinden “başka birşey” olmadıklarını gösterecek indirgemeci bir bilimdi. Durum onun kendisine karşı kullanıldığı ve *ruhbilimin*—ve özel olarak onun ruhbiliminin—bir psikopatolojisinin eşit ölçüde ilginç olabileceği gösterildiği zaman bile, indirgemecilikten kaçınmayı umuyorum. Bir şairin oldukça bireysel duyarlık ve deneyimini anlatan bir şiir bu yüzden değersiz değildir, ve bir maskenin arkasındaki surat sıradan olsa bile maskenin kendisi bir sanat yapıtı olabilir.

Kısaca, bir keşif yolculuğuna çıkıyoruz. Ve önemli bir noktaya önceden değinmek yersiz olmayabilir: Kant'ın anlık felsefesinde saltık pekinlikten, zorunluktan ve tamlıktan daha azı olan herhangi birşeye hoşgörü ile bakamayacağımızda diretmesi büyük bir yıkıma yol açtı. Keşifler yapmak için yanılgılar konusunda çok fazla endişeli olmamak gerekir. Kişi bir kuramı açık ve duru olarak bildirmeye, ve fizikçilerin yaptığı gibi şunu söylemeye istekli olmalıdır: Bunun üzerinde uzun bir süredir çalışıyorum, ve ortaya çıkarabildiğim bu kadar; şimdi bana, eğer varsa, neyin yanlış olduğunu söyleyin. Ve kişi daha bu noktaya gelmeden bile, genellikle kendi girişimlerinden pek çoğunu hatalı bulmuş ve bir yana atmıştır. En gerekli olan şey kesinlikle pekinlik değil, ama, Nietzsche'nin talihli deyimini aktarırsak, "kişinin kendi kanıları üzerine bir saldırı için yüreklilik"tir.¹ Eğer bu tür yürekliliğin anlığın keşfinde olduğundan daha gerekli olduğu alanlar varsa, bunlar çok azdır.

¹ *Werke*, XVI, s. 318.

Bölüm ➤ I

Goethe
ve Anlığın Keşfi ➤➤➤

4

Elimizde henüz ün kazanmamış yirmi bir yaşındaki Goethe ile ilgili bir not vardır. Bu on bir ay sonra Goethe'nin de aşık olduğu Charlotte Buff ile evlenen Johann Christian Kestner tarafından 1772 Mayısında yazılan bir mektup taslağında bulunur. Bu evlilikle derinden yıkılan Goethe *Genç Werther'in Acıları*'nı yazdı. Roman Werther'in intiharıyla sonlanır. Eğer bir yıl önce—1773'te—, *Götz* yayımlandığı zaman olmasa da, bu ikinci roman çıktıktan hemen sonra yazarla karşılaşarlarda yazıları üzerine dayanan ön düşünceler oluşmuştu. Kestner'in betimlemesinin değeri ölçülemez, çünkü yalnızca genç Goethe'nin kendisinin üzerine edindiği izlenimlere dayanır.

Baharda buraya Frankfurt'tan Goethe adında biri geldi; söylediğine göre bir tüze doktoruydu, 23 yaşındaydı [aslında 21], çok varıl bir babanın tek oğluydu ve buralarda bir iş arıyordu; ama bu babasının amacıydı, kendi amacı ise daha çok Homeros, Pindaros vb. üzerine çalışmak, dehasının, düşünme yolunun, yüreğinin onu yapmaya esindirdiği şeyleri yapmaktı. ...

... Goethe'yi ancak yakınlarda ve bir raslantı sonucu tanıdım. ... Bilirsin ki düşünmeden yargıda bulunmam. Belli bir dehası ve diri bir imgelem gücü olduğunu buldum, ama bunu onu çok fazla saymak için yeterli görmedim.

Yazımı sürdürmeden önce onu biraz betimlemeye çalışmam gerekiyor, çünkü daha sonraları onu oldukça yakından tanıdım.

Birçok yeteneği var, gerçek bir deha ve karakterli bir insan. Olağanüstü dirilikte bir imgelemi var ve kendini çoğunlukla imgelerde ve eğretilemelerde anlatmayı sever. ...

Heyecanlarının tümü de yoğun, ama sık sık kendi üzerinde büyük ölçüde denetim gücü gösteriyor. Düşünme yolu soylu; önyargılardan özgür, başkalarının sevip sevmediğine, moda olup olmadığına, kişinin yaşam yolunun izin verip vermediğine bakmaksızın içinden geldiği gibi davranır. Her türlü zorlamadan nefret eder.

Çocukları sever ve onlarla olağanüstü güzel oyalanabilir. Yadırgatıcı biri, ve davranış ve görünüşünün kimi özellikleri onu nahoş kılabilir; ama çocuklar, kadınlar ve başka birçoklarının onun hakkındaki düşünceleri çok iyi.

Karşı cinse çok değer verir.

İlkelerde henüz sağlam değil ve şimdilik bir dizge gibi birşey geliştirmek için didinip duruyor.

Bu konuda birşeyler söylemem gerekirse, Rousseau'ya çok değer vermesine karşın onun kör bir hayranı değil.

Ortodoks denilen biri değil. Ama gurur ya da özençten ya da bir izlenim yaratma isteğinden değil ... . Çok önemli belli sorunlar üzerine çok az kimse ile konuşur ve başkalarını dingin düşüncelerinde rahatsız etmeyi sevmez.

... Kiliseye gitmez, üstelik kutsamalar için bile, ayrıca seyrek olarak dua eder. Çünkü bunun için yeterince yalancı olmadığını söylüyor. ...

Onu betimlemek isterdim; ama bu çok uzun olurdu, çünkü hakkında söylenebilecek çok şey var. Tek bir söz-cükle, çok dikkate değer bir insan.¹

¹Amelung, # 24.